ALAN DUNDES (1934-2005)*

Yrd. Doç. Dr. Suheyla SARITAŞ**

Folklorun ünlü dehalarından Alan Dundes uzun yıllar profesörlük yaptığı Amerika'nın California eyaletinin Berkeley şehrinde bulunan ve ülkenin en iyi üniversitelerinden biri olan Kaliforniya Üniversitesi'nde (University of California) 30 Mart 2005 tarihinde dersi esnasında geçirdiği kalp krizi sonucu yetmiş yaşında yaşamını yitirdi. Alan Dundes ile 1997 yılının Aralık ayında İndiana ve çevresindeki eyaletlerin geleneksel kültürlerinin yaşatılması ve korunması amacıyla her yıl düzenlenen "The Hoosier Folklore Society" adlı konferansta tanışma imkanım olmuştu. O yıl, halen ülkenin en iyi Halk Bilimi programına sahip olan Indiana Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimime yeni başlamıştım. Koreli, Yunan, Bangladeşli ve İtalyan dört yeni arkadaşımla birlikte hepimiz çekingen bir halde toplulukta kendimizi tanıtmaya çalışmıştık. Dundes'e kendimizi tanıtmak zor olmamıştı. Çekingenliğimizi anlamış olmalı ki, Dundes bizlerden önce davranıp bize yakın ilgi göstermişti. Biz de ondan gördüğümüz samimiyete dayanarak onunla birlikte o günün anısına bir hatıra fotoğrafı çektirmeyi ihmal etmemiştik. Daha sonraları İndiana Universitesi Folklore Enstitüsü'nde (Indiana University Folklore Institute) devam eden yüksek lisans ve doktora eğitimim boyunca Alan Dundes benim için sadece Amerikalı bir folklorcu olmaktan öteye gitmiş, yazılarını okudukça onun folklor alanında yalnızca ülkenin değil, bütün folklor dünyasının güçlü ve ilginç karakterlerinden biri olduğunu anlamış ve ona olan saygım artmıştı. Onun folklor alanında ilginç bir karakter olarak karşımıza çıkma nedeni kendisinin geleneksel halk bilimi konularının yanısıra popüler kültürü ilgilendiren pek çok konuya halk bilimi açısından yaklaşması ve özgün yorumlar yaparak adından sıkça söz ettirmesidir. Onu yakından tanıyan çok değerli hocam meşhur folklorcu Henry Glassie, Alan Dundes için "He writes about everyting" kalıp ifadesiyle, onun gerçekten Amerikan futbolundan Freud'un yapısalcılığına kadar pek çok konuya ilgi duyduğunu söyleyerek, ona olan hayranlığını ve sevgisini espri ile zaman zaman derslerinde vurgulamıştır. Dahiler Kitabına giren ve Journal of American Folklore dergisinde yayınlanan "O Alan Dundes Olamaz! Alan Dundes Daha Uzun: Folklorcuların Folkloru" (That Can't Be Alan Dundes! Alan Dundes Is Taller than That!: The Folklore of Folklorists) adlı unutulmaz makaleyle kendisi folklorun konusu haline gelmiştir. Bu makale daha sonra "Folklore Interpreted: Essays in Honor of Alan Dundes," adlı kitabın yazılmasını teşvik etmiştir.

1934 yılında New York'ta doğan Alan Dundes bir avukat ve bir müzisyenin oğludur. 1955 yılında Yale Koleji'nde (Yale College) müzik okulunda öğrenimine başlayan Dundes iki yıl sonra müzik bölümünden İngilizce bölümüne geçmiştir. 1955 yılında İngilizce bölümünde lisans eğitimini tamamlayan Dundes daha sonra Amerikan donanmasına katıldıktan sonra Yale'e geri dönerek aynı bölümde 1958 yılında yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. 1962 yılında İndiana Üniversitesi'nde (Indiana University) doktora eğitimini tamamlayan Dundes bir yıl kadar Kansas Üniversitesi'nde (University of Kansas) İngilizce dersleri verdikten sonra hayatının sonuna

* Bu makale American Folklore Society'nin internet sayfasında yer alan Alan Dundes'in ölümü üzerine yazılan gazete ve dergilerde çıkan haberlerden derlenmiştir.

** Balıkesir Üniv. Necatibey Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

kadar kırk yılı aşkın bir süre University of California'da antropoloji bölümünde dersler vermiştir.

Folklor tarihinin en etkili kişilerinden birisi olan Alan Dundes, kuşkusuz alanında bir devdi. Birçok insanın folkloru rituel, mit ve masal şeklinde tanımlamasına karşılık, Alan Dundes folkloru zeka, espri ve şaşırtıcı yaratıcılık şeklinde tanımlamıştır. Dundes masallar, batıl inançlar, bilmeceler, tekerlemeler, ve atasözleri gibi geleneksel folklor türlerinin yanında popüler kültürle ilgili pek çok türle ilgili çalışmalar yaparak adından sıkça söz ettirmiştir. Zamanının var olan hemen bütün kuram ve yöntemlerini uygulamakla meşhur olan Dundes, birçok ünlü folklorcunun yetişmesini sağlayarak modern folklor çalışmalarının kurulmasına da öncülük etmiştir. Modern karikatür, tuvalet ve duvar yazıları, şiir ve kişiden kişiye aktarılan zincirleme yazılar gibi insanlar arasında iletilen her türlü bilgi alışverişini folklorik yaklaşımla ele almış ve incelemiştir. "Asla Bir Domuza Şarkı Söylemeyi Öğretme" (Never Try to Teach a Pig to Sing) adlı eserinde ortak yazar Carl Pagter'le birlikte T-shirt sloganları, etnik ve seksi ifade ve sözler ve fotokopi makinalarından yayılan sözler, vampir hikayeleri, tatil gelenekleri gibi daha pek çok modern folklor malzemesini incelemiştir.

Dundes gelenekleri sosyal ve psikolojik manzara olarak tanımlar ve ona göre folklor 'kültürel bir baskı ve bireysel bir heyecan olarak sosyal bir yaptırım şeklinde gelişir'(Interpreting Folklore, Indiana University, 1980). 1985 yılında The New York Times gazetesine verdiği bir röportajında folklordan bahsederken, folklorun küçük bir siğil parçası gibi tedavi etmeye gerek olmayan basit bir olay olmadığını, tersine onun ciddi bir konu ve gerçek hayatın esas konularıyla ilgilendiğini ifade etmiştir.

Dundes bütün kültürlere ulaşan sanat, gelenek, konuşma ve oyun konularında güçlü bir beyne sahipti. Onun dehası tek bir folklor türünden ziyade daha çok yapıcı, tetikleyici tarzdaki yorumlarında saklıdır. Dundes geçmişin folklorcuları gibi kırsal bölgelere gidip masal, hikaye veya şarkı gibi folklorik malzeme toplamakla meşgul olmaktan ziyade, daha çok analiz ve yorumlama üzerine ağırlık vermiştir. Örneğin Dundes nazar gibi belirli gelenek ve inançların neden belirli bölgelerde var olduklarının tartışılmadığını ya da bu tip bir problemi çözmek için hiçbir zaman temel sorunun sorulmadığını ve tartışılmadığını söylemiştir.

Dundes kimi zaman psikoanalitik yaklaşım konusunda yaptığı yorumlarda doğrulanamayacak veya kabul edilemeyecek derecede ileri gittiği konusunda eleştirilmiştir. Ancak kimi zaman O yorumlarında popüler uygulamaların altında gizli katmanlardan oluşan anlamların yer aldığını söylemiştir. Örneğin kalıplaşmış örnek (stereotype) etnik fıkraları ele aldığımızda Amerikalılar tarafından anlatılan İngiliz fıkralarında İngilizler şaka sevmeyen, soğuk, gaf yapan kişiler olarak bilinirler. Dundes'e göre bu fıkralar aslında Amerikalıların eski İngiliz kolonilerine karşı duydukları aşağılanma duygularını yansıtır.

Dundes'in en önemli özelliklerinden biri onun öğrencileriyle kurduğu iletişimidir. O zekası ve sevimliliği yanında sahip olduğu üstün karizmasıyla öğrencilerine karşı her zaman pratik, sağduyulu ve yol gösterici olmuştur. 2000 yılında Dundes 1960'li yıllardan eski bir lisans öğrencisinin kendisine gönderdiği bir milyon dolarlık çeki, Dundes bir University of California folklor derneği kurmak amaçlı kullanarak örnek bir davranış sergilemiştir.

Dundes'in bugün ülkenin önde gelen yüksek lisans programını olan kurmuş olduğu University of California'nın Antropoloji bölümü aynı zamanda onun her öğrencisinden derlemesini istediği beş dizeli mizahi şiirlerden duvar yazılarına kadar yaklaşık elli kadar folklorik malzemenin bulunduğu 500,000 den fazla materyalin yer aldığı bir arşivi de içinde barındırır.

On iki kitabının yanında yirmiden

fazla kitabın editörlüğünü yapan Dundes'in iki yüz elliden fazla bilimsel makalesi bulunmaktadır. Dundes nazardan heyecan ve espri arasındaki ilişkiye, Cinderella'dan, Yahudi folkloruna, horoz dövüşünden, Romen siyaset esprilerine, Türk söz atışmalarından, sarışın kadın esprilerine, Hindistan'daki kast sisteminden, İncil ve Kuran'a kadar pek çok konuda yazılar yazmıştır. 1965 yılında "The Study of Folklore" adlı kitabı o yıllardaki folklor alanındaki ders kitabı boşluğu doldurmuştur. Kitap, bugün 26. baskısını tamamlamıştır. Adeta folklor üzerine yazılmış küçük bir kütüphane olan "Critical Concepts in Literary and Cultural Studies," adlı dört ciltlik eserinde Dundes folklor hakkında bütün bilmek istediklerimize yer vermiştir. Son kitabı "Recollecting Freud: Isidor Sadger" Dundes Freud'un eski öğrencilerinden biri olan Sadger tarafından anlatılan kişisel anlatıları kaleme almış ve çok tartışmalı psikoanalitik halkbilimi kuramı üzerine yorumlar getirmiştir. Dundes'in kitapları arasında "Parsing Through Customs: Essays by a Freudian Folklorist," "The Vampire: A Casebook," "Holy Writ as Oral Lit: The Bible as Folklore" and "The Shabbat Elevator and Other Sabbath Subterfuges: An Unorthodox Study of Circumventing Custom and Jewish Character," (Rowman & Littlefield, 2002); "Why Don't Sheep Shrink When It Rains? A Further Collection of Photocopier Folklore" (Syracuse University, 2000, with Carl R. Pagter); and "Cracking Jokes: Studies of Sick Humor Cycles & Stereotypes" (Ten Speed Press, 1987).

Dundes 1972 yılında "the National Endowment for the Humanities" tarafından alanında saygın kişi ödülüne layık bulunmuştur. 1993 yılında ise ömür boyu başarı ödülünü alan Dundes, "en büyük mutluluklarından birini en saygıdeğer eğitmen ödülünü" almakla yaşadığını söylemiştir. 1966 yılında ise Guggenheim Fellowship ödülünü alan Dundes, 2001 yılında da Amerikan Akademisi Sanat ve Bilimler Akademisine seçilen ilk folklorcu olarak PitrÃ© ödülünü kazanmıştır.

Dünyanın en ünlü akademisyen folklorcularından biri olan Dundes bugün en fazla alıntı yapılan folklorculardan biridir. Onun kitapları ve makaleleri sadece folklor öğrencileri için değil, aynı zamanda başka pek çok alanda okuyan öğrenciler için zorunlu doküman olarak okutulmaktadır.

1997 yılında The Hoosier Folklore Society konferansında Alan Dundes ile birlikte.